

ภาวะการเรียนรู้ถดถอย : โอกาสการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

การแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้ภาวะการเรียนรู้ถดถอย (Learning loss) เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในทุกประเทศทั่วโลก สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบการเรียนการสอนแบบเดิมไม่สามารถรักษาระดับการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของเด็กไว้ได้ ดังนั้น จึงเป็นจุดเปลี่ยนของภาคการศึกษาที่ต้องปรับตัว สร้างรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ ๆ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

“ภาวะการเรียนรู้ถดถอยหรือการสูญเสียการเรียนรู้ (Learning loss)” หมายถึง การสูญเสียความรู้หรือทักษะใด ๆ และ/หรือ การชะลอตัวหรือขัดขวางความก้าวหน้าทางวิชาการ ซึ่งส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการขยายช่องว่างหรือความไม่ต่อเนื่องในการศึกษาของนักเรียน การหยุดชะงักของการศึกษาในระบบ การออกกลางคัน การขาดเรียน และการสอนที่ไม่มีประสิทธิภาพ⁸ สถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่ทำให้เกิดการปิดเรียนเป็นระยะเวลานาน ส่งผลให้เด็กสูญเสียการเรียนรู้อย่างรุนแรง UNESCO เผยหลักฐานชี้ชัดว่าถ้าปราศจากแผนช่วยฟื้นฟูที่เข้าใจสถานการณ์ของผู้เรียนอย่างแท้จริง ในระยะยาวเด็กที่ผ่านประสบการณ์ปิดโรงเรียนเป็นเวลานาน เพราะโรคระบาด จะมีแนวโน้มเรียนรู้ช้าลงกว่าช่วงก่อน COVID-19 และส่งผลกระทบต่อระดับการศึกษา หน้าที่การงาน และคุณภาพชีวิตในอนาคต รวมถึงมูลค่าที่ประชากรคนหนึ่งสามารถสร้างให้แก่เศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย โดยธนาคารโลกระบุว่าในช่วงปี 2563 ที่มีการปิดโรงเรียนยาวนาน 3 - 9 เดือน อาจทำให้เด็กคนหนึ่งสูญเสียความสามารถในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในชีวิตของเขาถึง 6,472 - 25,680 ดอลลาร์สหรัฐ (ประมาณ 217,000 - 864,000 บาท) หรือสูญเสียรวมทั่วโลกประมาณ 10-17 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ (ประมาณ 560 ล้านล้านบาท)⁹ อย่างไรก็ตาม ผลกระทบต่อภาวะการถดถอยทางการศึกษาจาก COVID-19 ยังไม่มีข้อมูลที่เป็นตัวแทนระดับประเทศที่ชัดเจนเนื่องจากไม่มีระบบการวัดผล รวมถึงหลายประเทศได้มีการยกเลิกการสอบวัดผลในระดับต่าง ๆ อาทิ การเลื่อนวัดผล PISA การยกเลิกการสอบ O-NET

ตาราง 10 การประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการปิดโรงเรียนในช่วง COVID-19

Learning loss (เดือน)	รายได้ที่สูญเสีย		
	ต่อปี (ดอลลาร์ สรอ.)	ในช่วงชีวิต (ดอลลาร์ สรอ.)	ในช่วงชีวิต (บาท)
3	355	6,472	217,000
5	872	15,901	535,000
9	1,408	25,680	864,000

หมายเหตุ: ผลกระทบประเมินจากข้อมูล 157 ประเทศ

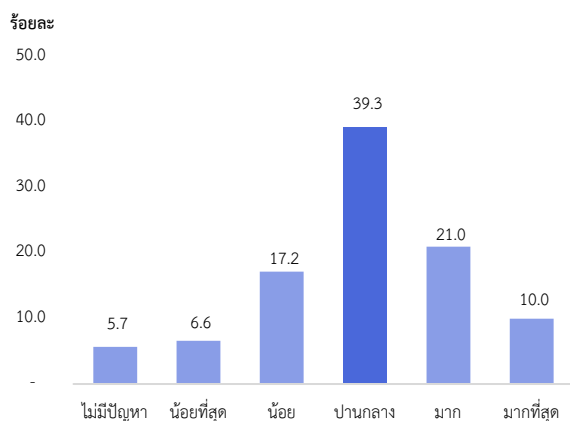
ที่มา: World Bank, “Simulating the Potential Impacts of COVID-19 School Closures on Schooling and Learning Outcomes: A Set of Global Estimates”, June 2020

⁸ The State of The Global Education Crisis: A Path to Recovery, A joint UNESCO, UNICEF, and World Bank Report

⁹ World Bank, “Simulating the Potential Impacts of COVID-19 School Closures on Schooling and Learning Outcomes: A Set of Global Estimates”, June 2020.

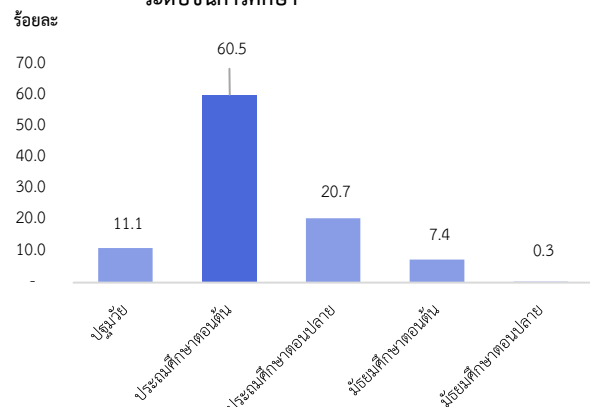
สำหรับประเทศไทยนั้น งานศึกษาของคณะกรรมการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ชี้ให้เห็นว่า เด็กชั้นอนุบาล 3 ในจังหวัดที่มีการระบาดของ COVID-19 และทำให้ต้องมีการปิดโรงเรียนในช่วงเดือนมกราคม เป็นระยะเวลานานถึง 1 เดือนเต็ม มีระดับคะแนนความพร้อมของเด็กปฐมวัย (school readiness) ต่ำกว่า นักเรียนกลุ่มที่สามารถไปเรียนได้ตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยคะแนนด้านภาษา ลดลง 0.39 ปี ด้านคณิตศาสตร์ ลดลง 0.32 ปี และด้านสติปัญญา ลดลง 0.38 ปี นอกจากนี้ ผลการสำรวจสถานการณ์การศึกษา จากครูและบุคลากรทางการศึกษาของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา จำนวน 1,030 คน ในเดือนเมษายน 2565 ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ พบว่า ครูส่วนใหญ่พบปัญหาการเรียนรู้ถดถอยของ นักเรียน โดยพบปัญหาระดับปานกลางร้อยละ 39.3 ในระดับมากและมากที่สุดร้อยละ 31.0 โดยนักเรียน ประถมศึกษาเป็นช่วงชั้นที่มีปัญหาภาวะถดถอยมากที่สุด โดยเฉพาะนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่สูงถึง ร้อยละ 60.5¹⁰ โดยสาเหตุของการเรียนรู้ที่ถดถอยของนักเรียนในช่วงการแพร่ระบาดของ COVID-19 พบว่าเกิด จากการขาดแคลนอุปกรณ์ รองลงมาคือการไม่มีสมาธิในการเรียนออนไลน์ นอกจากนี้ การเรียนรู้ที่ถดถอยของ นักเรียนส่วนหนึ่งยังมาจากการที่ผู้ปกครองไม่มีเวลาติดตามการเรียน สอนการบ้านให้ไม่ได้ และมีฐานะยากจน

แผนภาพ 20 ระดับความรุนแรงของการเรียนรู้ที่ถดถอย

ที่มา: กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2565)

แผนภาพ 21 ความรุนแรงของปัญหาการเรียนรู้ที่ถดถอยของแต่ละระดับชั้นการศึกษา

ที่มา: กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2565)

ทั้งนี้ไม่เพียงปัจจัยด้านสถานะทางเศรษฐกิจและวิถีจัดการเรียนการสอนเท่านั้นที่ส่งผลต่อระดับ ความรุนแรงของภาวะสูญเสียการเรียนรู้ ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลด้วยเช่นกัน อาทิ อายุ เพศ และภูมิหลังทางสังคม ข้อมูลจากรายงานของ UNESCO ระบุว่า เด็กเล็กมีแนวโน้มสูญเสียการเรียนรู้มากกว่าเด็กโต เด็กผู้หญิงเสี่ยง สูญเสียการเรียนรู้มากกว่าเด็กผู้ชายจากเงื่อนไขทางวัฒนธรรมในบางประเทศที่ทำให้เด็กหญิงไม่สามารถเข้าถึง อุปกรณ์ดิจิทัลอย่างสมาร์ทโฟน แท็บเล็ต หรือมีความรู้ด้านเทคโนโลยีได้เทียบเท่าเด็กชาย ขณะที่เด็กกลุ่มคนชายขอบ เด็กที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาต่ำ และเด็กที่มีความพิการ มีความเสี่ยงต่อการสูญเสียการเรียนรู้มากกว่าเด็กปกติ อีกทั้งเด็กในชนบทมีแนวโน้มสูญเสียการเรียนรู้มากกว่าเด็กในเมือง นอกจากนี้ ระดับความรู้อาจถดถอยแตกต่างกันไปในแต่ละวิชา เช่น เด็ก ๆ สืบเนื้อหาคณิตศาสตร์มากกว่าทักษะการอ่าน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็น ว่าภาวะสูญเสียการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงสถานการณ์ COVID-19 มีรายละเอียดซับซ้อนหลายชั้น เด็กในประเทศ

¹⁰ สิ่งที่ครูใช้สะท้อนถึงภาวะการเรียนรู้ถดถอยของนักเรียนมี 4 รูปแบบ คือ 1) การมีผลการเรียนที่ลดลง (คะแนนการสอบ) เทียบกับการเรียนการสอนปกติ โดยมีครูใช้เกณฑ์ร้อยละ 75.4 2) เด็กไม่มีสมาธิ เรียนไม่เข้าใจ โดยมีครูใช้เกณฑ์ร้อยละ 13.3 3) นักเรียนในห้องที่ซ้ำ ชั้น มีครูใช้เกณฑ์ร้อยละ 6.6 และ 4) นักเรียนในห้องมีผลการเรียนติด 0 เพิ่มขึ้น ซึ่งมีครูใช้เกณฑ์ร้อยละ 4.7

เดียวกัน แต่อยู่ต่างที่หรือต่างภูมิหลังกัน จะมีระดับความรุนแรงของปัญหาที่แตกต่างกัน ปัญหาดังกล่าวจึงต้องการความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเพื่อสร้างแผนรับมือที่ถูกจุด รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

จากปัญหาดังกล่าว ธนาคารโลกได้แนะนำให้ทุกประเทศหามาตรการเพื่อจัดการปัญหา โดยให้ความสำคัญกับ 1) เด็กและเยาวชนทุกคนได้กลับมาเรียนที่โรงเรียนและได้รับการช่วยเหลือที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ สุขภาพ สุขภาวะทางจิต และความต้องการอื่น ๆ 2) นักเรียนทุกคนได้รับการฟื้นฟูการสูญเสียการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 3) ครูทุกคนมีการเตรียมพร้อมและสนับสนุนการจัดการกับความสูญเสียในการเรียนรู้ของนักเรียน โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน สำหรับประเทศไทยมีตัวอย่างเครื่องมือลดช่องว่างการเรียนรู้ที่โรงเรียนหลายแห่งได้นำไปปรับใช้และเห็นผลสำเร็จ คือ นวัตกรรม Learning Box หรือ ชุดกล่องการเรียนรู้ที่ได้รับการออกแบบขึ้นเพื่อช่วยสร้างการเรียนรู้นอกห้องเรียน ลดข้อจำกัดด้านอุปกรณ์และสัญญาณอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะกลุ่มเด็กพื้นที่ห่างไกลที่ไม่สามารถเข้าถึงการเรียนออนไลน์ได้ เสริมพลังครูให้สามารถปรับตัวและพัฒนาการออกแบบการเรียนรู้ตามพื้นที่และบริบท เพื่อช่วยให้เด็กนักเรียนสามารถสร้างการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและสามารถปิดช่องว่างทางการเรียนรู้ได้ในที่สุด ซึ่งถือเป็นเครื่องมือในการรองรับการเปิดเรียนเมื่อสถานการณ์คลี่คลาย รวมถึงเป็นการสนับสนุนอุปกรณ์ และยกระดับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

ที่มา: Starfish Education

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการปรับตัวของผู้เกี่ยวข้องทุกกลุ่ม การผลักดันการเรียนการสอนผ่านเทคโนโลยีอย่างกว้างขวาง การสร้างรูปแบบทางการศึกษาใหม่ ๆ อาทิ outshool.com การมีคลังความรู้อย่าง BrainPOP แอปพลิเคชันใหม่ ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างความรู้และพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ฐานการเรียนรู้จากโรงเรียนมีความสำคัญลดลง และอาจจำเป็นต้องการปรับกระบวนการจัดการศึกษาที่ให้ผู้เรียนเป็นฐานการเรียนรู้ ดังนั้น ภาครัฐและคนในสังคมจำเป็นต้องเร่งสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้และปรับปรุงโครงสร้างการศึกษาที่สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ปลุกฝังให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง รักการเติบโต ยินดีทำอะไรใหม่ ๆ ที่ท้าทาย ไม่กลัวการล้มเหลว และกล้าเผชิญกับประสบการณ์อันแตกต่างด้วยความพยายามอย่างเต็มที่ ซึ่งจะช่วยลดช่องว่างและป้องกันภาวะสูญเสียการเรียนรู้ ตลอดจนส่งเสริมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

กรณีศึกษาโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา จ.บุรีรัมย์

ในช่วงปิดเทอมใหญ่โรงเรียนได้เริ่มมีการออกแบบว่าจะทำอย่างไรเพื่อให้เด็กยังคงการเรียนรู้ได้ และมีการคิดว่าจะออกแบบอย่างไรเพื่อให้เด็กนักเรียนและพ่อแม่ยังสามารถจดจ่อและเกื้อหนุนให้ลูกยังเรียนอยู่เพื่อไม่ให้เกิดการเรียนรู้ถดถอย จึงนำไปสู่แนวคิดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและทำให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้เรียนรู้ ขณะที่สังคมปัจจุบันความรู้ที่เปี่ยมกว้าง เด็กมีความต้องการที่จะเรียนรู้วิชาใหม่ ๆ ถือเป็นการสร้าง Self-Directed Learner แต่โรงเรียนยังไม่ตอบโจทย์ต่อความต้องการ และเมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 จึงเป็นโอกาสในการฝึกฝน “Self-Directed Learner” ให้แก่เด็ก เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กให้ไม่หยุดชะงักหรือถดถอยและสามารถเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับ COVID-19 ได้

สำหรับแนวทางการดำเนินงานนั้นเริ่มจากกำหนดให้มีช่วงเรียน 3 ช่วง ซึ่งอาจเป็นการทำกิจกรรมที่ไม่ใช่การเรียนเพื่อให้กลายเป็นพฤติกรรมและวิถีแห่งการเรียนรู้ โดยผู้เรียนจะรู้สึกผ่อนคลายจากกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งการใช้กระบวนการ Professional Learning Community (PLC) ที่ให้ครูเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ ขณะที่ผู้ปกครองเป็นผู้เกื้อหนุนการเรียนรู้หรือสนับสนุนการเรียนรู้ โดยเปลี่ยนชุดความคิดด้านการสอนแบบเก่า ๆ มาเน้นกระบวนการที่ผู้เรียนเป็น “Self-Directed Learner” โดยเป้าหมายที่ครูต้องกำหนดไว้มีอยู่ 3 ส่วน ได้แก่ 1) ทำอย่างไรที่จะพัฒนาผู้เรียนได้และยังคงเลือกที่จะพัฒนาสมรรถนะที่สำคัญได้ 2) ทำอย่างไรให้ผู้ปกครองแต่ละระดับชั้นเข้าใจลูกอย่างแท้จริง เห็นเป้าหมายที่แท้จริงของช่วงชั้นนั้น ๆ และสามารถมองเชื่อมโยงไปยังเป้าหมายในอนาคต และ 3) ทำอย่างไรให้ผู้ปกครองรู้วิธีการของการเรียนการสอนทั้งแบบออนไลน์และออฟไลน์ ทั้งเรียลไทม์และไม่เรียลไทม์ ซึ่งจะนำไปสู่การออกแบบโจทย์ที่ซับซ้อนแต่ได้ผล รวมถึงสร้างกระบวนการการทำงานร่วมกับผู้ปกครองและเด็กว่าจะสามารถเชื่อมโยงกันอย่างไร ระดับไหน จะกำหนดกิจกรรมอย่างไร วัดผลอย่างไร อีกทั้งมีการลดภาระการบ้านที่เยอะ-ยุ่ง ซึ่งเป็นอุปสรรคของการเรียนรู้ ให้เป็นการบ้านที่ซับซ้อนและท้าทาย โดยในกรณีการเรียนแบบเรียลไทม์จะต้องสั้นและเน้น Reflection เท่านั้น ไม่มีการบรรยาย รวมทั้งมีการประเมินโดยใช้ตารางการประมวลผลความก้าวหน้าของผู้เรียนในการช่วยเหลือกันให้เห็นว่าเด็กได้รับงานหรือไม่ มีการส่งงานหรือไม่ หรือครูได้มีการให้คำแนะนำหรือไม่ ซึ่งการให้คำแนะนำอย่างรวดเร็วทำให้เด็กกลับมาสู่ทิศทางและเป้าหมายที่ต้องทำให้ถูกทางได้เร็วและไม่ล้มเหลว

นอกจากนี้ สังคมยังต้องจัดการเรื่องโครงสร้างทั้งรูปแบบที่มองเห็นได้และมองไม่เห็นไม่ได้ รวมถึงการเปลี่ยนความเชื่อที่ว่า สถานศึกษาเท่านั้นที่เป็นที่สร้างการเรียนรู้ เปลี่ยนเป็นผู้เรียนก็สามารถสร้างการเรียนรู้เองได้ ขณะที่สถานการณ์นอกบ้านไม่น่าไว้วางใจ ‘บ้าน’ จึงเป็นสถานที่สร้างการเรียนรู้ที่ดีที่สุด แต่การเรียนรู้แบบเดิมก็อาจไม่เหมาะสมอีกต่อไป นี่จึงเป็นโอกาสทั้งของเด็ก ผู้ปกครอง และครู ที่จะเกิดกระบวนการทำงานร่วมกัน เพื่อที่จะใช้โอกาสนี้ขับเคลื่อน Mindset ของทั้ง 3 กลุ่ม รวมไปถึงการจัดการต่าง ๆ ที่จะยังคงการเรียนรู้ไว้ไม่ให้ถดถอย ขณะที่เด็ก ๆ ต้องอยู่บ้าน

สรุปจาก “เปลี่ยน Living เป็น Learning” เรียนรู้อย่างไรให้ไร้กรอบ กับครูใหญ่วิเชียร ไชยบัง

Bangkokbiznews

24 สิงหาคม 2564